

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Samhällskunskap

Elevers värderingar – är de betyggrundande?

- En experimentell studie om huruvida en elevs
värderingar påverkar betygssättningen

Examensarbete i Samhällskunskap

VT-11

Författare: Filip Barath

Handledare: Helena Rohdén

Antal ord: 7861

Abstract

Titel:	Elevers värderingar – är de betygsgrundande?
Författare:	Filip Barath
Termin och år:	Vårterminen 2011
Institution:	Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet
Handledare:	Helena Rohdén
Nyckelord:	Lärare, bedömning, värderingar
Syfte	Syftet med denna studie är att undersöka om elevers värderingar påverkar betygssättningen.
Frågeställning	Finns det ett samband mellan elevers värderingar och lärares betygssättning?
Bakgrund:	Tidigare forskning visar att betyg inte alltid sätts på klara grunder. Faktorer som felaktigt påverkar bedömningen vägs ofta in och avgör vilket betyg som sätts på en elev. Detta är ett rättssäkerhetsproblem och bidrar till brister i likvärdighet inom den svenska skolan. Forskning bör därför göras för att belysa olika faktorer som kan ligga till grund för felaktig bedömning.
Metod:	För att få ett svar på frågeställningen har ett experiment genomförts. Lärargrupper har fått betygssätta en av tre konstruerade elevuppsatser om ”dödsstraff”. Uppsatserna är, förutom stimulit om 3-5 meningar, identiska. En version gav uttryck för demokratiska uppfattningar, en neutrala och en odemokratiska. Utifrån uppsatserna har lärarna fått fylla i en enkät om bedömningen de skulle ha gjort av uppsatsen.. Statistisk analys visar sedan om stimulit haft någon effekt på bedömningen.
Resultat	Det finns ett statistiskt samband mellan en elevs åsikter och det betyg läraren sätter. Elever med odemokratiska värderingar tenderar att få ett lägre betyg än de med demokratiska värderingar.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
2 Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning	4
2.1 Perspektiv på lärares handlingsutrymme och autonomi	4
2.2 Normativ teori - hur verkligheten bör vara beskaffad	5
2.3 Det målrelaterade betygssystemet	7
2.4 Likvärdighet i betygssystemet	7
2.5 Stereotyper och kategorisering	8
2.6 Egenskaper hos lärare som påverkar betygssättningen	9
2.6.1 Individuella egenskaper	9
2.6.2 Lärare: Kollektivets egenskaper	10
3 Precisering av syfte och frågeställning	11
3.1 Frågeställning	11
4 Design, metod och material	12
4.1 Experimentell design	12
4.2 Studiens design	13
4.3 Alternativ metod	13
4.4 Urval	14
4.5 Operationalisering av stimuli	14
4.6 Mätinstrument och stimuli	15
4.7 Datainsamling	16
4.8 Validitet	17
4.8.1 Externa förklaringsfaktorer	17
4.8.2 Urvalets effekt på validiteten – det geografiska urvalet	18
4.8.3 Urvalets effekt på validiteten – enbart samhällskunskapslärare	18
4.8.4 Stimulits effekt på validiteten	18

4.9 Reliabilitet	19
5 Resultat	20
5.1 Kontroll av randomisering – envägs variansanalys	20
5.2 Resultatredovisning – betygskriterier	21
5.3 Resultatredovisning – övergripande betyg	23
6 Slutsatser och reflektioner	26
6.1 Studiens resultat	26
6.2 Relevans för professionen	27
6.3 Avslutande reflektioner	28
Referenser	
Bilagor	

Figur- och tabellförteckning

Diagram 1. <i>Medelvärde för de tre betygskriterierna efter experimentgrupp.....</i>	21
Tabell 1. <i>ANOVA-test för skillnaden mellan grupperna med avseende på bedömningen efter betygskriterier.....</i>	22
Tabell 2. <i>Post Hoc-test för skillnaden mellan grupperna med avseende på bedömningen efter betygskriterier.</i>	22
Tabell 3. <i>Det övergripande betygets fördelningen i experimentet.....</i>	23
Tabell 5. <i>Betygsmedelvärdet i experimentet med avseende på det övergripande betyget....</i>	23
Tabell 6. <i>ANOVA-test för skillnaden mellan grupperna med avseende på det övergripande betyget.....</i>	24
Tabell 7. <i>Medelvärdesjämförelse mellan de olika grupperna med avseende på uppsatser som bedömdes med betyget ”Godkänt”</i>	25

1 Inledning

Ytterbyskolan i Kungälv kommun hamnade 2006 mitt i skoldebattens centrum när det framkom att elever som kränker andra och ger uttryck för odemokratiska och rasistiska uppfattningar riskerade att bli underkända.¹ Skolan är inte ensam om detta kontroversiella sätt att markera sitt ställningstagande mot främlingsfientlighet och kränkande behandling bland elever. En samhällskunskapslärare på Aniaragymnasiet i Göteborg berättade under en intervju i SVT Aktuellt 2010 att han sätter betyg på elever efter vilka värderingar de har.² På frågan om han sätter betyg på elevers åsikter svarar han: ”Ja, precis som det står i läroplanen att jag ska, enligt min tolkning”.

Skolverkets reaktion var lika kraftfull som tydlig. Två dagar efter att ytterbyfallet presenterats i nationell media släppte man publikationen ”Betyg och värdegrund” där det underströks hur skolor ska förhålla sig till odemokratiska värderingar hos en elev vid betygssättning. Ett utdrag ur publikationen:³

”Om en elev förstår och har kunskaper om demokratiska arbetssätt och beslutsformer och i skolarbetet kan praktisera dessa är målet uppnått även om eleven har åsikter och uppfattningar som står i motsats till demokratins principer. Det är elevens kunskaper och förmåga som ska betygsättas – inte elevens åsikter eller beteende”.

(Skolverket. 2006: 1)

Innehåll i skolans styrdokument och kursplaner förtydligar lärarens roll vid betygssättning. I Lpf-94 fastslås att det är lärarens uppgift att sätta ett betyg som ”*uttrycker i vad mån den enskilda eleven har uppnått de kunskapsmål ... som definieras i betygskriterier*”.⁴

Tidigare forskning pekar dessvärre på att lärare många gånger inte enbart sätter betyg på uppvisad kunskap och prestationer, utan felaktigt väger in andra faktorer. Detta är ett rättssäkerhetsproblem eftersom elever riskerar att få betyg på felaktiga grunder, även om läroplaner betonar likvärdighet i betygssystemet. Lärare är offentliga tjänstemän och myndighetsutövare. När de sätter betyg ska de enligt regeringsformen ”beakta allas likhet ...

¹ Göteborgs-Posten. 2006, 29 mars.

² Sveriges Television, Aktuellt. 2010, 17 mars

³ Skolverket. 2006: 1

⁴ Lärarförbundet. 2005: 48.

samt iaktta saklighet och opartiskhet” (1kap. 9§).⁵ Detta är ett ofrånkomligt villkor i lärares yrkesvardag.

Det betyg elever ges används som indikator på hur väl de platsar på högre utbildningar och om de är lämpade att studera vidare senare i livet. Ett av skolans mål är att alla elever ska få en likvärdig utbildning och tilldelas lika chanser att lyckas.⁶ En förutsättning för att dessa två strävansmål ska kunna uppfyllas är att betygssättningen sker på likvärdiga och rättvisa grunder. Effekten ett satt betyg kan få för en elevs framtid är stor. När det handlar om slutbetyg i högstadiets sista år samt betygen från gymnasiet är betygens effekter något som består livet ut.⁷ Att alla elever i dagens skolsystem inte ges samma chans är känt genom flertalet studier. Sociokulturell bakgrund, kön och etnicitet är några av de faktorer som spelar roll för hur väl ett barn lyckas i den svenska skolan. Problematik som inryms i diskussionen om likvärdighet i bedömningsprocesser i skolan är därför viktig att uppmärksamma ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Tidigare forskning som gjorts om betygssättning och bedömning visar att lärare påverkas av många faktorer utanför betygskriterierna. Bengt Selghed kom i sin doktorsavhandling *Ännu icke Godkänt* fram till att betygssättningen av elever i själva verket är en sammansättning av sex olika faktorer: *Elevens kunskaper och färdigheter*, *Elevens sätt att agera i skolarbetet*, *Eleven som person*, *Skolorganisatoriska aspekter*, *Externa krav och förväntningar* samt *Lärares personliga läggning*. Två utav dessa innebär att elevers åsikter påverkar betygssättningen; *Elevens sätt att interagera i skolarbetet* och *Lärares personliga läggning*.⁸

I realiteten innebär Selgheds slutsatser att elever med uppfattningar som avviker från den västerländska humanism skolans värdegrund vilar på riskerar att bli underkända, fastän skolverket i flertalet publikationer tydligt fastslår att så inte får vara fallet.⁹

Korp ger i sin avhandling *Lika chanser på gymnasiet?* stöd till Selgheds slutsatser att elevers attityder och beteenden vägs in i betygssättningen. Hon visar på att det i speciella fall gått så långt att skolor har skrivit in beteendekriterier i de lokala målen.¹⁰

⁵ Regeringsformen. 2011.

⁶ Lärarförbundet. 2005, Fredriksson, Anders. 2010: 17.

⁷ Tallberg Broman m fl. 2002: 125ff

⁸ Selghed, Bengt. 2007: 195.

⁹ Skolverket. 2006. Skolverket. 2007.

Forskning kring betygssättning synliggör alltså ett rättssäkerhetsproblem för eleverna i den svenska skolan. Selgheds och Korps studier pekar på faktorer som felaktigt påverkar betygssättningen. Egenskaper och attityder är några faktorer som riskerar att direkt påverka vilket betyg en elev har med sig i bagaget in i framtiden. Konstaterandet av elevers attityder och värderingar som faktorer som påverkar bedömningsprocessen har i dessa studier inte varit mer djupgående än just konstateranden. Bidraget min studie ger är en klarare bild över hur sambandet ser ut för en av dessa faktorer, elevens värderingar. Tidigare forskning har alltså visat på förekomsten av ett samband mellan värderingar och betyg utan att djupare undersöka problematiken. Uppsatsen kommer att tillföra en empirisk studie över hur verkligheten är beskaffad och undersöka om och hur starkt ett eventuellt samband mellan värderingar och betyg är.

Studien motiveras ytterligare av det undersökta fenomenets aktualitet. På senare tid har flera fall av felaktig betygssättning uppmärksamats enbart rörande elevens värderingar och attityd. Att djupare studera fenomenet skulle tillföra nuvarande forskning en insikt i hur verkligheten är beskaffad. Till tidigare forskning lägger således min studie en viktig pusselbit i form av insikt i om denna problematik är förekommande i den svenska skolan samt hur starkt ett eventuellt samband mellan värderingar och betygssättning är.

¹⁰ Korp, Helena. 2006: 242

2. Teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning

Den konkreta verkligheten rörande betygssättning och bedömning består av många faktorer som tillsammans skapar de val och ställningstaganden en lärare gör i bedömningssituationer. Under denna rubrik följer teoretiska resonemang som baseras på tidigare forskning. De teoretiska utgångspunkterna söker reda ut varför en skillnad i bedömning skulle kunna förekomma mellan lärare och vilka faktorer skillnaderna grundar sig i.

I uppsatsen ska begreppen värdering och åsikt tolkas som synonyma med varandra. Anledningen till detta är att mycket av den normativa teoribildning som hämtats från skolverket och skolinspektionen likställer begreppen. I förhållande till uppsatsens syfte ska alltså ingen åtskillnad göras mellan de två.

2.1 perspektiv på lärares handlingsutrymme och autonomi

Styrdokument och kurs- och läroplaner lämnar ett visst tolkningsutrymme åt läraren.¹¹ De fastställer mål och anger kriterier för vad som ska uppnås i undervisningen, men det är i slutändan ofrånkomligt att lärarens tolkning av dessa avgör vad som faktiskt eftersträvas och bedöms.

Fredriksson lyfter fram hur viktig denna handlingsfrihet är och menar att den är nödvändig eftersom de beslut lärare måste fatta ofta är situationsanpassade.¹² Friheten är viktig eftersom den tillskriver yrkeskåren professionalitet och ger lärare möjlighet att vara kreativa och ta ansvar för den utbildning de ger.

Lärare har en position som myndighetsutövare i det svenska samhällslivet. Detta innebär att de fattar beslut och vidtar åtgärder som ytterst är uttryck för samhällets maktbefogenheter relativt medborgarna. Skolan är att betrakta som en samhällslig institution och myndighetsutövningen sker gentemot elever. Fredriksson menar att ”det finns starka skäl att studera lärares myndighetsutövning och de faktorer som påverkar lärares sätt att resonera och agera i rollen som offentliga tjänstemän”.¹³ Den enskilt viktigaste konsekvensen han betonar att myndighetsutövning i den svenska skolan har är den inverkan det kan få på de kunskaper

¹¹ Johansson, Jessica. 2010: 36

¹² Fredriksson, Anders. 2010: 19

¹³ Fredriksson, Anders. 2010: 17

och värderingar eleverna lämnar skolan med. Detta resonemang om lärares myndighetsutövning relaterat till elevers framtida samhällsliv synliggör hur viktigt det är att bedömningsprocesser av elever går korrekt till.

Lärare kan sätta betyg på korrekta, alternativt felaktiga grunder. En korrekt betygsättning görs efter föreskrivna betygskriterier, medan en felaktig delvis grundar sig i faktorer som inte ska påverka bedömningen enligt de betygskriterier styrdokumentet fastslår. Denna studie utgår från grundantagandet att det finnas ett så stort handlingsutrymme för lärarna att de kan bedöma elever på olika sätt utifrån individuella tolkningar av styrdokumentet samt att felaktiga tolkningar kan göras.

2.2 Normativ teori - hur verkligheten bör vara beskaffad

Kursplanerna är en förlängning av läroplansmålen som anpassats och preciserats för ämnets syfte och roll. Dokumenten är juridiskt bindande, vilket innebär att de måste följas enligt bestämmelser fastslagna i Skollagen.¹⁴ Kursplanerna kan sägas tala om hur utbildningen ska vara utformad och vilka syften undervisningen ska sträva efter att uppfylla. Kursplanen för samhällskunskap på gymnasiet konstaterar att utbildningen ”*skall öppna för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram samt främja aktningen för varje människas egenvärde*”.¹⁵

I läroplanen anges att betyg ska sättas utifrån hur väl eleven uppfyller kursplanens mål och betygskriterier.¹⁶ Beteende, attityd och värderingar ska inte vägas in som faktorer vid betygssättningen.¹⁷

Skolverket släppte i mars 2006 en publikation för att klargöra hur lärare ska förhålla sig till odemokratiska uppfattningar vid bedömningssituationer.¹⁸ Följande utdrag ur publikationen tydliggör hur de menar att lärarkårens gemensamma förhållningssätt bör vara.

¹⁴ Skollagen (1985:1100).

¹⁵ Skolverket. 2011.

¹⁶ Lärarförbundet. 2005: 48

¹⁷ Skolverket. 2006: 1

¹⁸ Skolverket. 2006.

”Att utveckla skolans grundläggande värden är en central och mycket viktig uppgift som måste hanteras i skolans vardagsarbete. Därigenom skapas också en god och trygg miljö för eleverna. Om en elev uttrycker uppfattningar och förhållningssätt på raster, i korridorer eller klassrummet som strider mot värdegrunden är det skolans uppgift att aktivt bemöta sådana beteenden och hävda de grundläggande demokratiska värdena. Det kan också bli nödvändigt att ingripa med disciplinära åtgärder mot elever som kränker andra eller uppträder hotfullt. Betygssystemet ska inte användas för att bestraffa elever som har odemokratiska åsikter eller kränker andra elever. Betygssystemet måste tillämpas på ett för alla elever rättssäkert sätt.”

(Skolverket. 2006, sid 1)

Kursplanen för samhällskunskap betonar alltså att utbildningen ska öppna för skilda uppfattningar samtidigt som skolverket tydliggör att dessa uppfattningar inte får vara föremål för betygssättning. Skolan ska eftersträva ett öppet klassrumsklimat där olika röster kan komma till tals i diskussioner om känsliga samhällsfrågor utan att uppfattningarna påverkar en senare betygssättning.

Att elevers fostran har en central plats i skolans roll är ett obestriddigt faktum som historiskt bekräftats genom en serie av läroplaner. Skollagen slår fast att skolan genom sin verksamhet ska ”ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar” (1 kap. 2 §).¹⁹ En viktig fråga som är en brännpunkt i denna uppsats är hur fostran som *mål* rör sig i gränslandet mellan att å ena sidan vara ett strävansmål för skolan, å andra sidan fungera som betygskriterium när lärare gör godtyckliga tolkningar av kriterierna. Fjellström skriver i sin publikation *Betygsättandets etik* att ”Skolan ska vara målstyrd och det som hänförs till uppnåendemålen är vad som kommer att prägla skolans arbete. Kunskaper och färdigheter hör till dessa, medan fostran är ett strävansmål”.²⁰ Poängen han gör är densamma som den skolverket tidigare lyft fram, nämligen att en elevs ”ouppfostran” inte får vara en påverkande faktor vid bedömningsprocesser.

¹⁹ Skollagen (1985:1100)

²⁰ Fjellström, Roger. 2002: 7

2.3 Det målrelaterade betygssystemet

En expertgrupp tillsatt av utbildningsdepartementet poängterade i sin rapport *Betygens effekter på undervisningen* 1990 att betygens huvudsakliga syfte är att fungera som urvalsinstrument till högre utbildningar genom rangordning av eleverna i betyg, samt som verktyg för att åskådliggöra elevernas kunskaper och färdigheter och som motivationsfaktor i undervisningen.²¹ Utredningen blev startskottet för en samhällsdiskussion om en omdaning av den svenska skolans läroplan. 1994 antogs den idag gällande läroplanen. Det målrelaterade betygssystem som då trädde i kraft och än idag är gällande innebär att betyg ska spegla hur väl den ”enskilda eleven har uppnått de kunskapsmål som definieras i kursplanen ... och i betygskriterierna”.²²

2.4 Likvärdighet i betygssystemet

Skolverket granskade 2007 betygssättningen i förhållande till de nationella proven i grundskolan.²³ Granskningen visade på stora skillnader och brister i betygssättning mellan lärare och mellan skolor. Huvudförklaringen som lyfts fram till skillnaderna är att det görs olika tolkningar av mål och betygskriterier. Skolverkets slutsats stöds av tidigare forskning om betygssättning och bedömning som visar att subjektiv tolkning av betygskriterier kan leda till att felaktiga faktorer ligger till grund för betygssättning.²⁴

Likt skolverkets rapport konstaterar Wikström i sin studie *Grade stability in a criterion-referenced grading system: the Swedish example* att likvärdigheten är bristande i den svenska skolan.²⁵ Hon menar att likvärdiga prestationer kan belönas med olika betyg beroende på hur läraren väljer att tolka betygskriterierna och vad denne väger in i helhetsbedömningen. Ytterligare en faktor Wikström betonar som avgörande för betygssättning är skolors geografiska konkurrenssituation. I områden med fler än en gymnasieskola där det förekommer konkurrens om eleverna är benägenheten att sätta höga betyg större än i områden

²¹ Utbildningsdepartementet. 1990. Cliffordsson, Christina och Gustafsson, Jan-Erik. 2004.

²² Lärarförbundet. 2005: 48. Tholin, Jörgen. 2006: 90ff.

²³ Skolverket, 2007.

²⁴ Korp, Helena. 2006. Selghed, Bengt. 2007.

²⁵ Wikström, Christina. 2005.

där skolor är ensamt verkande och har en geografisk monopolställning för upptagningsområdet.²⁶

Skolverket definerar en rättssäker och likvärdig betygssättning som:

En rättvis betygssättning innebär att det betyg en elev fått i ett visst ämne eller en viss kurs ska visa elevens kunskaper och färdigheter i det som ska ingå i kursen enligt kursplanen och som motsvaras av betygskriterierna för betyget.²⁷

(Skolverket 2004, sid 3)

För att skol- och betygssystemet ska vara trovärdigt krävs att det uppfattas som rättvist av medborgarna. Likvärdighet och rättvisa i vårt svenska skolsystem bygger på att ett betyg på en skola motsvarar samma betyg på en annan. De kunskaper eleven ger uttryck för ska alltså oavsett skola och lärare resultera i samma betyg. Skolinspektionen visade i granskningen *Betygssättning i gymnasieskolan* att likvärdighet är ett stort problem i vårt svenska skolsystem.²⁸ Bristande likvärdighet är ett rättssäkerhetsproblem eftersom det riskerar att snedvrider konkurrensen när eleverna senare söker till högre utbildningar.²⁹

2.5 Stereotyper och kategorisering

Det finns en ofrånkomlig subjektiv och godtycklig aspekt av bedömning- och betygssättning. Fjellström menar att det tolkningsutrymme som betygskriterier och kunskapsmål i styrdokumentet lämnar medför att bedömningen många gånger görs utifrån godtyckliga grunder som kan variera stort mellan lärare.³⁰ Hur väl bedömningsprocessen faller ut beror således på lärarens subjektiva bedömning av styrdokumentens riktlinjer i kombination med den lika subjektiva bedömningen av elevprestationen. Styrdokumentets avsikt är att heterogenisera lärarkåren och skapa likvärdighet i bedömning efter fastslagna riktlinjer.

De subjektiva aspekterna av betygssättning som Fjellström lyfter fram visar hur avgörande det sociala interaktionsperspektivet är för utgången av bedömningen. Det handlar i grund och botten om en människa som bedömer en annan. Inom ramen för social interaktion tar Nilsson

²⁶ Wiktröm, Christina. 2005: 138

²⁷ Skolverket. 2004: 3

²⁸ Skolinspektionen. 2010, rapport 12.

²⁹ Skolverket. 2009: 6

³⁰ Fjellström, Roger. 2002.

i sin bok *Samspel i grupp* upp begreppen stereotyper och kategorisering som avgörande för hur vi förhåller oss till och interagerar med andra individer.³¹ Genom kategorisering av individer skapar sig människor uppfattningar om andra utifrån karaktärsdrag och givna attribut hos personen. De bestämda uppfattningarna vi har påverkar hur vi behandlar och interagerar med den andre.

Nilsson menar att sociala grupperingar består av individer med liknande uppfattningar, attityder, kulturer eller strävanden.³² Grupptillhörigheten villkorar individens agerande gentemot andra. Beteendet är mer positivt mot individer som uppfattas tillhöra samma sociala gruppering och mer negativt mot medlemmar från andra grupper. För lärare skulle detta kunna innebära att förhållningssättet till elever med uppfattningar och värderingar som avviker från de egna medför en negativ behandling som kan påverka betygssättningen.

2.6 Egenskaper hos lärare som påverkar betygssättningen

2.6.1 Individuella egenskaper

Under denna rubrik kommer uttryckliga egenskaper hos lärare att diskuteras och knyts an till vetenskaplig forskning.

Tidigare forskning visar att det finns egenskaper hos lärare som påverkar deras bedömning. Johanssons experimentella studie *Påverkas lärare av elevers programtillhörighet i betygprocessen?* visade att det finns genusskillnader i betygssättning.³³ De manliga lärarna i studien tenderade att sätta högre betyg än de kvinnliga.

Brännström lyfter fram egenskapen ”hur lång tid lärarna varit verksamma” som en faktor som kan påverka bedömning.³⁴ I avhandlingen visas hur erfarna lärare har inarbetade rutiner för bedömning av provmaterial och oftare faller tillbaka på ”känsla” vid bedömningar än vad lärare med kortare tid som yrkesverksamma gör. Hennes resonemang om skillnader i bedömning mellan lärare beroende på hur lång tid de arbetat är viktiga att ta hänsyn till som en förklarande faktor till hur bedömning och betygssättning kan skilja sig åt mellan olika lärare.

³¹ Nilsson, Björn. 2005: 24

³² Nilsson, Björn. 2005.

³³ Johansson, David. 2009: 20

³⁴ Brännström, Maria. 2008.

Ytterligare en egenskap hos lärarna som påverkar betygssättning och bedömning är deras högskoleutbildning. Det antas föreligga skillnader i bedömning mellan lärare med lärarutbildning och lärare som saknar lärarutbildning. I avhandlingen *Talet om lärarutbildningen*, där lärarutbildningens syfte och roll analyseras, framkommer att det finns skillnader i bedömning mellan lärare med lärarutbildning, och lärare som saknar lärarutbildning.³⁵ Lindberg betonar att lärarutbildningen ger de utbildade färdigheter att förhålla sig till direktiv i kurs- och läroplaner.

2.6.2 Lärare: Kollektivets egenskaper

Ovanstående rubrik kan ifrågasättas. Det är farligt generalisera över individer inom en grupp och tillskriva samtliga en viss egenskap. Många individer inom gruppen som inte innehar egenskapen stämplas då felaktigt som bärare av den. Men, jag kommer med stöd i tidigare forskning, under denna rubrik att lyfta fram en egenskap som många lärare i den svenska skola har, nämligen en ovilja att sätta betyget IG på elever.

I Korps undersökning visade det sig att många lärare undviker att sätta IG i betyg.³⁶ Anledningen som lyftes fram var för att de inte ville riskera att få sin kompetens som lärare ifrågasatt. Eftersom låga betyg ”skvallrar” om ett misslyckande från lärarens sida, har de en anledning att väga upp ett underkänt betyg till godkänt och på så sätt framstå som mer lyckade.

Jag hävdar att det finns en ännu större anledning till varför lärare har en vilja att väga upp ett IG till G. Argumentet grundar sig i faktorn mänsklig empati. Ett IG kan få svåra konsekvenser för en elevs självbild, men också rent praktiskt senare i livet när den ska söka till högre utbildningar och arbeten. Lärarens medkänsla för eleven gör att den hellre sätter ett G och ”hjälp eleven” fram i livet, än ett IG. Om prestationen väger mellan de två betygen finns det tendenser hos lärare att hellre sätta G än IG.

Detta resonemang bekräftas inte bara av Korp, utan även i skolverkets studie *Nationella prov i gymnasieskolan – ett stöd för likvärdig betygssättning?*³⁷ I en intervju berättar en lärare i studien hur denne legitimerar ett G i kursbetyg trots att eleven inte nått upp till kursmålen.

³⁵ Lindberg, Owe. 2002: 219

³⁶ Korp, Helena. 2006.

³⁷ Skolverket. 2005: 54

Den säger att ”oviljan att sätta betyget IG överväger” (s. 54). Detta förhållningssätt till betygssättning i gränslandet mellan IG och G är viktigt att ha i åtanke när min studies resultat diskuteras. Ett satt G-betyget kan alltså vara olika starkt och betyget kan vara ”uppvägt” från gränslandet ner mot IG.

3 Precisering av syfte och frågeställning

Teorigenomgången tillsammans med tidigare forskning har visat att elever i den svenska skolan inte alltid bedöms på likvärdiga grunder. I vissa fall har värderingar och åsikter fungerat som avgörande faktorer för betygssättningen och detta är ett rättssäkerhetsproblem. Denna studie har en viktig roll att fylla eftersom ingen tidigare forskning riktat sig mot förekomsten av värderingar som betygsgrundande faktor. Tidigare forskning har konstaterat värderingar som en påverkande faktor som hotar likabehandlingen i den svenska skolan utan att mer djupgående studier gjorts. Det är på sin plats att en studie djupare undersöker sambandet mellan elevers värderingar och betyget de tilldelas. Denna undersökning har som ambition att mer ingående studera detta eventuella samband. Genom att reducera externa förklaringsfaktorer påverkan söker den uttala sig om huruvida det finns ett samband mellan elevers värderingar och lärares betygssättning eller ej. Studien kommer att lära oss mer om fenomenets effekt och verkningsväg.

Utifrån tidigare forskning och kunskapsluckan som identifierats i avsaknaden av mer djupgående forskning om samband mellan elevers värderingar och bedömningen lärarna gör, är uppsatsens syfte att kartlägga om det finns ett samband mellan elevers värderingar och lärares betygssättning.

3.1 Frågeställning

- Finns det ett samband mellan en elevs värderingar och det betyg läraren sätter på eleven?

4 Design, metod och material

4.1 Experimentell design

En experimentell design gör det möjligt att studera vilken effekt en förklaringsfaktor har på en beroende variabel. Experimentet söker återskapa en verklig situation och i den tillsätta ett stimuli. Syftet är att undersöka om stimuli (värderingarna) haft någon verkan på den beroende variabeln (i detta fall betygssättningen). Utifrån statistisk analys av det insamlade datamaterialet går det att uttala sig om det råder kausalitet för sambandet.

Kritik mot experimentella designer menar att den externa validiteten är låg och att slutsatser därmed inte ska ses som generaliserbara. För att resultatet ska kunna ge väl belagda slutsatser måste randomiseringsprocessen vara noggrant utförd och den interna validiteten väl genomarbetad.³⁸ Den interna validiteten avser problematiken i att återskapa verkliga förhållanden i situationen som experimentet undersöker. Ett experiment som på ett pricksäkert sätt återskapar en verklighetsförankrad situation har hög intern validitet. Randomisering inom urvalet har som syfte att eliminera potentiella externa förklaringsfaktorers påverkan på den beroende variabeln. Om urvalet är stort eliminerar randomisering systematiska fel och skapar homogena experimentgrupper. Om urvalet är litet kan slumpmässig tilldelning ge systematiska fel där externa förklaringsfaktorer starkt påverkar resultatet. Hur studien hanterade detta diskuteras vidare i avsnitt 4.6.2.

Experimentstudier använder sig ofta av en eller flera experimentgrupper, samt en kontrollgrupp. De manipuleras olika genom att experimentgrupperna blir utsatta för stimuli, medan kontrollgruppen står utan. För att nå tillförlitlighet i resultatet bör varje experiment- och kontrollgrupp bestå av minst 30 personer.³⁹ Detta skulle innebära att min undersökning bör omfatta minst 90 deltagare för att slutsatser om konstaterade skillnader ska vara tillförlitliga. En så stor grupp lyckades undersökningen inte samla, vilket diskuteras i avsnitt 4.8 om validitet.

³⁸ Esaiasson m.fl. *Metodpraktikan*, 2007: 374ff

³⁹ Esaiasson m.fl. *Metodpraktikan*, 2007: 376

4.2 Studiens design

Studien har en ”endast-efterdesign” vilket innebär att det endast görs en mätning.⁴⁰ Ett alternativ till endast-efterdesign är ”före-efterdesignen”. En sådan design skulle snarare undersöka om ett stimuli haft effekt genom att göra två mätningar, en mätning före stimuli tillsätts och en efter. Den skulle exempelvis kunna söka svar på om en jämställdhetsutbildning för lärare påverkar deras betygssättning av kvinnliga elever. Mätningar görs då före och efter utbildningen för att se om utbildningen haft någon effekt. För att svara på denna studies frågeställning är en endast-efterdesign att föredra eftersom undersökningen enbart ämnar undersöka om ett stimuli påverkar ett förekommande fenomen eller ej. Studiens design motiveras alltså av karaktären hos det undersökta fenomenet.

Jag har använt mig av tre olika experimentgrupper som har fått bedöma en fiktiv elevuppsats om ”dödsstraff”. De tre versionerna av uppsatsen är identiska, så när som på stimuli. En version ger uttryck för odemokratiska värderingar, en för demokratiska och en är neutral. I den fiktiva elevtexten om cirka en och en halv dataskrivna sidor utgör stimuli ungefär fem rader text. Lärarna i experimentet har fått bedöma uppsatsen efter tre betygskriterier samt betygsetta den med ett betyg från IG till MVG. Efter körningar av den insamlade datan i statistikprogrammet SPSS har datan tolkats och slutsatser dragits utifrån resultatet.

Eftersom syftet med studien har fokus på lärares individuella bedömning är det viktigt att deltagarna inte ges möjlighet att diskutera hur de uppfattat texten och vilka avvägningar de gjort vid bedömningen innan svarsenkäten fyllts i. Skulle det ske medför det validitetsproblem i undersökningens resultat.

4.3 Alternativ metod

Alternativa tillvägagångssätt för att studera om det finns något samband mellan elevers värderingar och det betyg en lärare sätter, skulle vara att studera konkret elevmaterial som bedömts av lärare i verkliga livet. Inom ämnet samhällskunskap finns många områden där inlämningsuppgifter görs om frågor där värderingar kan föras fram. Den alternativa studien skulle titta på den faktiska bedömningssituationen och studera skillnader mellan likvärdiga elevuppsatser som läraren betygset. En sådan metod skulle behöva ta hänsyn till en extern

⁴⁰ Esaiasson m.fl. *Metodpraktikan*, 2007: 376

förklaringsfaktor till betygssättning som denna studie kan bortse ifrån, nämligen social interaktion. I detta experiment återspeglas ingen relation mellan lärare-elev, men i det alternativa upplägget kan en sådan relation ha påverkat bedömningen.

4.4 Urval

Samtliga deltagare i experimentet var samhällskunskapslärare med behörighet att undervisa på gymnasiet. Anledningen till att enbart samhällskunskapslärare valts är att ämnet är centralt i det avseende att elever kan ge uttryck för åsikter och värderingar i undervisningen. Samhällskunskap anses således vara det bäst lämpade forumet att undersöka fenomenet i. Problemets aktualitet har dessutom synliggjorts enbart för ämnet samhällskunskap. Skolverkets publikation *Betyg och värdegrund* riktades direkt till betygssättning i samhällskunskap. Mot bakgrund av detta valde jag att rikta studien mot just samhällskunskapslärare. I anslutning till detta riktas även en del av diskussionen om studiens externa validitet mot resultatets generaliserbarhet till andra ämnen.

Tio av deltagarna i undersökningen var verksamma på skolor i Växjö, medan övriga elva arbetade på skolor i Göteborg. Samtliga personer som deltog i experimentet var verksamma lärare i samhällskunskap på gymnasiet. Experimentdeltagarna slumpades inte fram utan det rör sig om ett bekvämlighetsurval där skolor som låg bra till geografiskt valdes ut.

Något svarsbortfall på det sätt att någon avbröt ett påbörjat deltagande förekom inte. Två personer avböjde däremot deltagande i studien. Hur/om detta påverkar reliabiliteten hos resultatet diskuteras i avsnitt 4.6.

4.5 Operationalisering av stimuli

I experimentet är utformningen av stimulit central för vilket resultat undersökningen kommer fram till. Stimulits syfte är att återspegla demokratiska eller odemokratiska värderingar för att i förlängningen undersöka om de haft någon effekt på betygssättningen.

I läroplanen för de frivilliga skolformerna relateras begreppet demokrati till ”människolivets okränkbarhet, individens frihet, alla människors lika värde”.⁴¹ Det är detta demokratibegrepp som lärare ska förhålla sig till när avvägningar görs i undervisningen. Mot bakgrund av detta

⁴¹ Lärarförbundet. 2005.

kommer även min studie att operationalisera begreppen efter denna definition. Stimulit ska tydligt vara en personlig åsikt som uttrycks genom ”jag tycker att” eller ”jag anser att”. I elevtexten om dödsstraff tar det demokratiska stimulit ställning *för* ovan nämnda rättigheter. Det odemokratiska stimulit ger uttryck för att människolivet är kränkbart genom dödsstraff samt att alla människor inte är lika mycket värda genom ställningstagandet att invandrare lättare ska kunna dömas till dödsstraff än svenska medborgare. Det odemokratiska stimulit kan tyckas vara starkt och det kan få konsekvenser för resultatets validitet. Konsekvenserna samt avvägningen för stimulit diskuteras vidare under följande avsnitt.

4.6 Mätinstrument och stimuli

För att mäta om elevers åsikter påverkar lärares bedömning har en egenkomponerad elevuppsats om ”Dödsstraff” tagits fram. Uppsatsens utformning i sig är inte det viktiga eftersom det som studeras är en eventuell skillnad i bedömning, och inte uppsatsens innehåll. Om det är en välskriven uppsats med ett närmast akademiskt språkbruk som renderar ett högt betyg, eller en lågkvalitativ uppsats med ett svagt språk spelar således ingen roll eftersom det är *skillnaden* i bedömning som undersöks.

Det svåraste och enskilt mest tidskrävande inslaget i skapandet av elevuppsatsen var tillsättandet av stimuli. Två stimuli skulle sättas till den neutrala ursprungsversionen, ett med demokratiska ideal och ett med odemokratiska. Stimulit fick inte vara för svagt, eftersom de då riskerade att inte få någon effekt. Det fick heller inte vara för starkt, eftersom experimentdeltagaren då kunnat ana syftet med experimentet och det kunnat påverka deltagarens svar och medfört problem för undersökningens validitet.

Avvägningen för stimulus styrka gjorde att den demokratiska versionen tog ställning mot dödsstraff och för människolivets okränkbarhet och solidaritet med utsatta och svaga. Den odemokratiska versionen tog ställning för dödsstraff och detta speciellt för personer av utländsk härkomst. Det går inte att utesluta att styrkan för det odemokratiska stimuli var så pass stark att det kunde ha väckt misstankar hos experimentdeltagaren. Men bedömningen som gjordes var att ett starkt stimuli skulle styrka reliabiliteten hos experimentet mer än vad eventuella misstankar hos deltagare skulle stjälpa densamma.

Stimulit som tillsattes i de tre versionerna om "Dödsstraff" var följande:

- **Neutral version:** Inget stimuli

- **Demokratisk version:** *"Jag anser dödsstraff vara oförenligt med demokratiska normer och värderingar. Att i lagens namn frånta någon livet på jorden är i min värld otänkbart. Människolivet är det heligaste vi har och vi måste slå vakt om dess okränkbarhet innan den mörka värld av segregering, kränkning och kyla vi är på väg mot idag blivit verklighet. Solidaritet med sjuka, svaga och utsatta står i motsats till människosynen dödsstraff återspeglar och för mig är det viktigt att vi håller hårt på individens rätt till sitt eget liv."*

- **Odemokratisk version:** *"Jag tycker ändå att dödsstraff borde användas i vissa fall. T.ex. invandrare som är involverade i grov organiserad brottslighet är några som förtjänar dödsstraff. Att invandrare i större utsträckning än svenskar begår grova brott är fakta och inte spekulationer. Dödsstraff kan få en avskräckande effekt mot att de begår brott och om de ändå gör det har de enligt min mening förverkat rätten till att leva i vårt samhälle. Svenskar som begår grova brott kan också dömas till dödsstraff, men domstolen borde ta hänsyn till vilken samhällsgrupp brottslingen kommer ifrån och hur straffet kan få positiv påverkan i form av avskräckning ute i samhället."*

4.7 Datainsamling

Inledningsvis ämnade undersökningen enbart titta på vilket övergripande betyg lärarna skulle ge elevuppsatsen. Det övergripande betyget skulle anges på en fyragradig skala från IG till MVG. Den övergripande betygssättningen kan visa på skillnader, men det finns problem med att enbart titta på den övergripande bömningen. Som togs upp i den teoretiska bakgrunden kan lärare ha en ovilja att sätta betyget IG eftersom skillnaden mot ett Godkänt betyg är så dramatisk. För detta experiment innebär det att även om den odemokratiska versionen bedöms som svagare, behöver skillnaden inte visa sig i det övergripande betyget eftersom oviljan att sätta IG väger upp bedömningen till ett G. Det kan alltså vara så att även om skillnader finns så visar de sig inte i ett övergripande betyg.

Utöver det övergripande betyget valde jag att använda tre betygs-kriterier från kursplanen för samhällskunskap i bedömningsenkäten. Lärarna fick tillsammans med ett övergripande betyg bedöma elevuppsatsen efter tre betygs-kriterier (se bilaga 7.2.5).

4.8 Validitet

Validitetsbegreppet handlar om att hantera och diskutera fel som uppstår i undersökningar. Om mätinstrumentets insamlade data mäter det som avses mätas sägs undersökningen ha hög validitet. I detta kapitel görs en genomgång av validiteten och faktorer som kan påverka denna diskuteras.

4.8.1 Externa förklaringsfaktorer

För denna undersökning handlar validitetsdiskussionen om externa förklaringsfaktorer påverkan på den beroende variabeln. Tidigare forskning har identifierat tre egenskaper hos lärare som kan påverka bedömning; ”könstillhörighet”, ”tid som yrkesverksam lärare” samt ”längd på högskoleutbildning”.

Om deltagarna i denna undersökning tilldelats en av de tre versionerna på slumpmässig basis skulle det ha kunnat få konsekvenser för resultatets validitet om det visat sig att dessa egenskaper var ojämnt fördelade över experimentgrupperna. Skulle resultatet visa på en skillnad i bedömning som härleds till stimulus påverkan på den beroende variabeln skulle det i själva verket kunna vara en effekt av att en annan förklaringsfaktor är överrepresenterad i någon av experimentgrupperna. Skillnader i bedömning beror i ett sådant fall inte på stimulus påverkan, utan på effekten den ojämna fördelning av förklaringsfaktorn får.

För att styrka undersökningens validitet och undvika den ovan beskrivna snedfördelningen har deltagarna i inledningsskedet av experimentet fått fylla i en enkät med bakgrundsfrågor där faktorerna ”kön”, ”tid i yrket” och ”hur lång högskoleutbildning” mätts. Egenskaperna fördelades sedan jämt över experimentgrupperna för att eliminera deras förklaringsvärde på resultatet.

4.8.2 Urvalets effekt på validiteten – det geografiska urvalet

Resonemang om validiteten utifrån det geografiska bekvämlighetsurvalet bör lyftas fram. För läsaren kan det faktum att experimentdeltagarna kommer från större städer skapa förundringar. Geografiska skillnader i bedömning som betonades i tidigare forskning genom Wikströms studie, visade att om en skolas har monopolställning för upptagningsområdet medför det lägre betygssättning än vad som förekommer på skolor i konkurrensutsatta områden. Slutsatsen av dessa resonemang är att konkurrensutsatta skolor (storstäder) sätter

marginellt högre betyg än vad skolor med monopolställning (landsbygd) gör. De geografiska skillnaderna har ingen påverkan på min studies resultat eftersom samtliga lärare arbetar på konkurrensutsatta skolor och detta påverkar all betygssättning. ”Höjningen” i betyg som kan antas förekomma i linje med Wikströms resonemang förekommer för samtliga lärare i studien eftersom de arbetar på konkurrensutsatta skolor i storstäder. Förskjutningen i positiv riktning gäller samtliga tre versioner och eventuella *skillnader* mellan versionerna påverkas inte.

4.8.3 Urvalets effekt på validiteten – enbart samhällskunskapslärare

Nackdelen med att experimentet enbart vänder sig till samhällskunskapslärare är relaterad till dess externa validitet. Om påståendet ”Samhällskunskapslärare skiljer sig från andra ämneslärare i benägenhet att sätta betyg på värderingar!” stämmer skulle det medföra att undersökningsresultatet inte är generaliserbart till lärare i exempelvis svenska eller historia, vilka är två andra tänkbara ämnen där odemokratiska värderingar kan framföras i elevarbeten. En diskussion kring skillnader mellan lärare i olika ämnen är svår att föra.

Samhällskunskapslärare kommer med all säkerhet oftare i kontakt med odemokratiska värderingar hos elever p.g.a. ämnets karaktär, men detta behöver inte medföra att de är mer eller mindre benägna att sätta betyg på åsikter och värderingar.

Det faktum att skolans läroplan gäller för samtliga lärare *oavsett* ämne torde tala emot att det skulle finnas skillnader mellan lärare och ämnen. Att inte påverkas av en elevs värderingar i betygssättningen är något som gäller *samtliga* lärare och ämnen. Dessa riktlinjer skiljer inte samhällskunskapslärare och andra lärare åt. Finns det en skillnad mellan lärare måste den därför anses vara individuellt grundad, inte ämnesrelaterad. Enligt detta resonemang menar jag att det finns grunder för att generaliseringar till andra ämnen går att göra.

4.8.4 Stimulits effekt på validiteten

En aspekt som måste lyftas fram i diskussionen kring stimulit är den betygsstärkande effekt det kan tänkas få. Av de tre betygskriterier som deltagarna får bedöma uppsatsen efter innebär ett av dessa (kriterie 2, se bilaga 7.2.5) att eleven ska diskutera och reflektera kring problemet för att nå upp till betygskriteriet. Den neutrala versionen kan betraktas som ”faktarepeterande” utan tydligt ställningstagande och reflektion. Stimulit som tillsats i de två övriga versionerna kan däremot tolkas som en ”reflekterande och diskuterande text” eftersom det består av värderingar och resonemang. Om läraren tolkar stimulit som reflektion och diskussion kan det

medföra att de två versionerna får högre poäng än den neutrala versionen. Det studien avser mäta är åsikters påverkan på bedömningen. Tolkar läraren simulit enligt ovan innebär det att en uppmätt skillnad i själva verket grundar sig i förekomsten av reflektion och diskussion i två av versionerna.

För experimentets innebär detta att versionerna med stimuli kan få ett högre betyg på betygs-kriterium 2 i enkäten. Det skulle kunna påverka studiens resultat i den riktning att bedömningen för de två versionerna med tillsatt stimuli blir högre än för den neutrala versionen.

4.9 Reliabilitet

Experimentets reliabilitet handlar om kvaliteten hos mätningen och dess tillförlitlighet. Ett stort svarsbortfall där undersökningen fått låg svarsfrekvens skulle medföra att mätningens resultat erhåller låg tillförlitlighet. Även om experimentet gör en korrekt mätning med signifikans hos resultatet skulle det i en undersökning med stort bortfall ifrågasättas. Det som huvudsakligen skapar problem för reliabiliteten i ett sådant fall illustreras i frågorna ”Vilka egenskaper representerades hos bortfallet och medförde att de inte ville delta?” samt ”Hur hade denna egenskap(er) påverkat resultatet?”.

Bortfallet i denna undersökning var litet. Av 23 tillfrågade lärare avböjde endast två stycken medverkan med hänvisning till tidsbrist. Övriga 21 lärare valde att delta och ingen avbröt sitt deltagande under uppgiftens gång. Bortfallen och motiveringarna som gavs till dessa kan inte sägas påverka studiens reliabilitet nämnvärt.

5 Resultat

För att kunna dra några slutsatser av resultatet måste randomiseringen vara lyckad. I detta experiment kan man tala om en ”styrd” randomisering i det avseende att deltagarna tilldelats experimentgrupp utefter svaren på bakgrundsfrågorna.

Resultatredovisningen kommer att delas upp i två delar där datamängden analyseras och testas för statistisk signifikans. Det ena resultatet utgår från en statistisk körning av datan från bedömningen utefter ”betygskriterierna”. Kriterievärdena vägs samman och medelvärdet för respektive experimentgrupp jämförs.

Det andra resultatet utgår från en statistisk körning av datan för det ”övergripande betyget”. Betygen kodas om till hanterbara värden i statistikprogrammet SPSS och medelvärdena för experimentgrupperna jämförs för att identifiera en eventuell statistiskt signifikant skillnad.

Uttalanden om den statistiska tillförlitligheten hos resultaten i studien görs utifrån 90%:s signifikansnivå eftersom det i små urval är svårt att visa statistisk signifikans när 95- eller 99%:s nivå används. 90%:s signifikansnivå medför en större risk att resultat som tolkas som signifikanta i själva verket beror på slumpen, men för resultatdiskussioner kring små urval är nivån att föredra eftersom det annars är svårt att uttala sig om resultatet.

5.1 Kontroll av randomisering – envägs variansanalys

De externa förklaringsfaktorer som randomiseringen kontrollerar för är ”Kön”, ”Tid i yrket” samt ”Längd på utbildning”. För att randomiseringen ska anses vara lyckad får det inte finnas systematiska fel i fördelningen mellan experimentgrupperna.

För samtliga tre förklaringsfaktorer gjordes ett ANOVA-test som mäter om det finns signifikant skillnad mellan grupper avseende given faktor. Om ett test ger ett signifikansvärde mindre än 0,100 innebär det att det finns signifikanta skillnader. Skulle exempelvis testet visa signifikanta skillnader i andel kvinnor mellan grupperna, är det ett tecken på svag randomisering.

Antalet kvinnor (5) som deltog i studien var lägre än antalet män (16). Denna skillnad spelar ingen roll för studiens resultat eftersom genusfördelningen över grupperna var jämn (se tabell 7.1.2 i bilagor).

Signifikansvärdet för könsfördelningen var 0,796 (se tabell 7.1.3 i bilagor). Det innebär att det på signifikansnivån 90% inte fanns någon skillnad i könsfördelning mellan grupperna.

Randomiseringen med avseende på ”kön” var lyckad.

För faktorn ”Tid i yrket” var signifikansvärdet 0,250 (se tabell 7.1.4 i bilagor). Det innebär att det på signifikansnivån 90% inte fanns någon skillnad mellan grupperna. Randomiseringen med avseende på ”Tid i yrket” var lyckad.

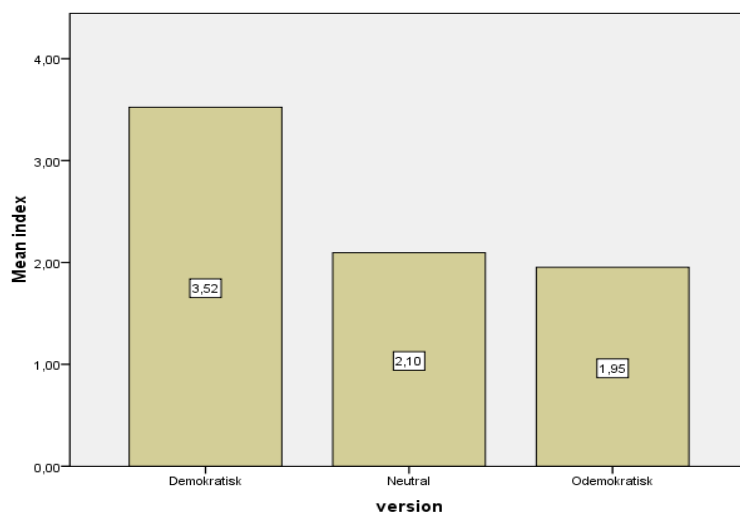
För faktorn ”Längd på utbildning” var signifikansvärdet 0,448 (se tabell 7.1.5 i bilagor). Det innebär att det på signifikansnivån 90% inte fanns någon skillnad mellan grupperna.

Randomiseringen med avseende på ”Längd på utbildning” var lyckad.

5.2 Resultatredovisning – betygskriterier

I resultatredovisningen jämförs sammanvägda bedömningsmedelvärden för de tre betygskriterierna för grupperna för att se om det finns signifikanta skillnader mellan dessa. Bedömningskriterierna kan i stort betraktas mäta samma sak och ett medelvärde för den sammanvägda poängen på kriterierna kan tas fram för en jämförelse mellan experimentgrupperna. Med envägs variansanalys undersöks om medelvärdet skiljer sig åt mellan grupperna. Medelvärdet för den experimentgrupp som bedömde den demokratiska versionen var 3,52, den neutrala 2,10 och den odemokratiska 1,95.

Diagram 1. Medelvärde för de tre betygskriterierna efter experimentgrupp.

För att besvara frågan om det finns någon skillnad i bedömning givet stimuli och om skillnaden är statistiskt signifikant görs ett envägs variansanalystest⁴² i statistikprogrammet SPSS Statistics version 17,0. Datakörningen visas nedan i tabell 1.

Tabell 1.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	10,560	2	5,280	3,054	,072
Within Groups	31,124	18	1,729		
Total	41,684	20			

Signifikansvärdet för testet var 0,072. Det innebar att det fanns en statistiskt tillförlitlig skillnad i bedömning efter betygskriterier mellan några av grupperna inom testet.

För att identifiera mellan vilka två grupper skillnaden var signifikant gjordes ett Post Hoc-test.⁴³ Datakörningen visas nedan i tabell 2.

Tabell 2.

Multiple Comparisons

Tukey HSD

(I) Id	(J) Id	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1	2	1,42857	,70288	,133	-,3653	3,2224
	3	1,57000	,70288	,092	-,2239	3,3639
2	1	-1,42857	,70288	,133	-3,2224	,3653
	3	,14143	,70288	,978	-1,6524	1,9353
3	1	-1,57000	,70288	,092	-3,3639	,2239
	2	-,14143	,70288	,978	-1,9353	1,6524

Med signifikansvärdet 0,092 visade testet att skillnaden i bedömning efter betygskriterier endast var signifikant mellan den odemokratiska och den demokratiska gruppen.

⁴² Envägs variansanalys kallas även ANOVA-test. Testet gör en beräkning av ett materials samlade varians och visar om det finns en statistiskt signifikant medelvärdesskillnad mellan grupper inom testet. Det visar dock inte mellan vilka grupper en påvisad signifikans gäller.

⁴³ Post-Hoc test används för att ta reda på mellan vilka grupper eller mätningar inom ett test som det finns signifikant skillnad.

5.3 Resultatredovisning – övergripande betyg

Det övergripande betyg lärarna satte var likartat. Fyra stycken gav uppsatsen betyget IG, två ur kontrollgruppen utan stimuli samt två ur experimentgruppen med odemokratiskt stimuli. En lärare i experimentgruppen med demokratiskt stimuli gav uppsatsen betyget VG. Tabell 3 visar betygsfördelningen för de 21 experimentdeltagarna.

Tabell 3. **Antal**

Betygsfördelning

IG	4
G	16
VG	1
MVG	0

För att räkna ut ett medelvärde omkodades varje betyg till ett siffervärde. Där IG, G, VG och MVG fick värdena 0,1,2 och 3 (tabell 4, bilaga 7.1.1).

Det övergripande betygets medelvärde för respektive experimentgrupp illustreras i tabell 5.

Tabell 5.

Betygsmedelvärde

Demokratiskt stimuli	1,14
Neutral	0,71
Odemokratiskt stimuli	0,71

Från tabellen över betygsmedelvärden kan vi konstatera att det finns en skillnad mellan grupperna med avseende på det övergripande betyget. Gruppen i undersökningen som utsattes för det demokratiska stimuli satte något högre betyg än de övriga två. För att ta reda på om denna skillnad var statistiskt signifikant gjordes ett envägs variansanalystest.

Tabell 6.

Övergripande betyg

ANOVA					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	0,857	2	0,429	2,077	0,154
Within Groups	3,714	18	0,206		
Total	4,571	20			

Testet visade signifikansvärde 0,154 för testet. Detta innebar att skillnaden i betygssättning mellan grupperna *inte* var statistiskt signifikant.

En förklarande faktor till skillnaden i det övergripande betyget inte blev signifikant är att så många betyg hamnade i fällan "Godkänt". I den teoretiska bakgrunden (kapitel 2.6.2) beskrivs lärares ovilja att sätta betyget IG. Om det är så att prestationen befinner sig i gränslandet mellan IG och G kan betyget vägas upp till ett G av läraren. Detta innebär att betyget G kan vara olika starkt. En styrka detta datamaterial har är att det kan mäta ett övergripande betygs styrka genom att titta på medelvärdet för poängen för kriterierna.

Denna studie gavs nu möjlighet att utnyttja datamaterialets fulla potential genom att studera om det fanns några skillnader mellan G-betygen givet vilken version de sattes på. Om det var så att medelvärdena skiljde sig åt och någon grupp låg lägre än de andra, kan vi anta att den versionens betyg vägs upp av den "uppvägningseffekt" som beskrivs i den teoretiska bakgrunden.

Tabell 7 visar antal uppsatser för respektive version som fick betyget "Godkänt" samt medelvärdet för poängen efter betygskriterier.

Tabell 7**Medelvärde**Tukey HSD^{a,b}

Version:	Antal	Subset for alpha = 0.100
		1
Odemokratisk	5	2,1340
Neutral	5	2,9320
Demokratisk	6	2,9983
Signifikansvärde		,160

Testet visade att skillnaden mellan den odemokratiska versionen och de övriga två avseende styrkan hos G-betyget var mycket tydlig. Den odemokratiska versionens medelvärde (2,134) understeg markant de övriga två (2,932 resp. 2,998). En ”uppvägningseffekt” fanns hos G-betygen för versionen med det odemokratiska stimuli och dessa kan betecknas som ”svaga” G:n.

6 Slutsatser och reflektioner

6.1 Studiens resultat

Vad är då resultatet av denna studie? Resultaten från de två statistikkörningarna visade inte på ett entydigt resultat. Data för bedömningen efter betygsgränser visade på signifikanta skillnader beroende på vilka värderingar eleven ger uttryck för. Detta resultat pekar på att elever med odemokratiska uppfattningar riskerar att få ett lägre betyg än de som tar ställning för demokratiska ideal.

Körningen av data för den övergripande betygssättningen visade också på skillnader mellan grupperna. Tendensen i skillnaderna gick i samma riktning som de vid bedömning

efter betygskriterier, men var här inte statistiskt tillförlitliga. Studiens ganska omfattande datamängd gjorde att en ”uppvägningseffekt” kunde studeras. Den odemokratiska versionen var genomgående bedömd som svagare efter betygskriterier men erhöll liknande övergripande bedömning som som uppsatsen med demokratiskt stimuli. Utifrån den teoretiska bakgrunden kan detta tros bero på lärares ovilja att sätta ett underkänt betyg. Skillnader i bedömning finns alltså ”under ytan”, även i de fall versionerna fick samma betyg.

Resultatet visar således att det finns ett samband mellan en elevs värderingar och det betyg läraren sätter. Det ”lönar sig” för elever att uttrycka värderingar som går i linje med de demokratiska ideal som genomsyrar lärarkår och mål i styrdokument. De elever öppet visar att de inte tycker enligt dessa ideal riskerar att missgynnas under sin skolgång genom lägre betygssättning. Undersökningens resultat pekar alltså på att elever som ger uttryck för värderingar som går emot skolans demokratiska värdegrund riskerar att få ett lägre betyg än sina kollegor, även om deras prestationer är jämbördiga. Resultatet är generaliserbart till lärare i andra ämnen eftersom lärarkåren är en högst homogen population. Stora skillnader kan antas finnas mellan lärare, men dessa är på individnivå och inte efter vilket ämne den undervisar i. Det vore intressant att se framtida forskning undersöka hur lärare som sällan kommer i kontakt med odemokratiska värderingar förhåller sig till att sådana yttras av elever. Ett sådant fall skulle exempelvis kunna undersöka hur en svensklärare bedömer ett elevarbete om ”Mein Kampf” däravstånd inte tas från det ideologiska innehållet.

Intressant att notera är att betygssättningen i experimentet varierade från IG till VG. För en uppgift om 1,5 sidor är det en ganska stor variation. Detta ger ytterligare motiv till att forska kring faktorer som påverkar likvärdig bedömning och rättvisa inom skolan.

Det är svårt att uttala sig om huruvida effekten jag har funnit är stor eller liten eftersom det inte finns några liknande tidigare studier att jämföra resultatet. Selghed kommer i sin avhandling fram till en procentuell andel lärare som menar att de sätter betyg på attityder, men en bra jämförelse med hans resultat går inte att göra.⁴⁴ Trots att denna studie i direkta avseenden inte kan jämföras med tidigare studier tillför den värdefull insikt i problematiken kring värderingar som betygsgrundande faktor. Den visar att det finns brister i likvärdig

⁴⁴ Selghed, Bengt. 2007.

bedömning i den svenska skolan och att bristerna sträcker sig till så pass informella faktorer som individbundna uppfattningar och värderingar.

Resultatet kan kopplas tillbaka till den teoretiska bakgrunden där skolans mål att alla elever ska tilldelas lika chanser att lyckas i den svenska skolan lyftes fram. Bedömningsgrunder varierar från lärare till lärare som en följd av godtycklig tolkning av styrdokument och min studie visar rättssäkerhetsproblemet som konstaterades av skolverket 2007 består än idag. Lärare som är verksamma idag kan dra mycket nytta av denna studies resultat. Faktorer som påverkar lärare i bedömningsprocessen är på många sätt omedvetna. Kopplas det faktum att omedvetna faktorer kan påverka bedömningen ihop med denna studies resultat synliggörs ett väldigt viktigt perspektiv på betygssättning. Nämligen att lärare borde förhålla sig kritiska till sin egen bedömning och ifrågasätta sina val. Det finns ett tillvägagångssätt som kan förebygga den problematik min studie visar. Lärare sitter ofta ner tillsammans och resonerar kring vad som är korrekt bedömning i specifika fall. Detta är praxis på många skolor och jag tror att en ännu bredare användning av denna betygssättningsprocess är ett viktigt steg mot större likvärdighet i den svenska skolan.

6.2 Relevans för professionen

Denna studie behandlar en av skolans största utmaningar: att skapa likvärdighet och rättssäkerhet i skolsystemet. Tidigare forskning som lyfts fram i uppsatsen har visat på att ofta betyg sätts på oklara och godtyckliga grunder som en följd av tolkningsutrymme i styrdokument och kursplaner lämnar åt läraren. Att kartlägga faktorer som påverkar bedömningsprocessen är en viktig del i arbetet för att skapa likvärdighet i skolan.

Den praktiska relevans denna uppsats har för lärarprofessionen är synliggörandet av ett fenomen som hotar likvärdigheten inom den svenska skolan. Att likvärdigheten inom den svenska skolan är bristande har undersökningar av både skolverket och skolinspektionen konstaterat. Eftersom problemet är förankrat i lärarkåren måste också arbetet för att finna en lösning börja där. Förändringar måste arbetas fram på två områden: det strukturella och det individuella. Strukturella förändringar avser bedömningsprocessen. I föregående avsnitt togs en process där lärare gemensamt betygssätter elever samt diskuterar och motiverar val de anser vara korrekta. Det är ett förslag till en strukturell förändring. Vidareutbildning av lärare där de under seminarieliknande tillfällen får delta i diskussioner kring likvärdig bedömning kan vara ett viktigt steg i riktning mot förbättring. Att komma i kontakt med aktuell forskning

om bedömning kan ge lärare nya och vidgade perspektiv som i förlängningen ger en mer likvärdig svensk skola. Det är ett förslag till en individbunden förändring.

6.3 Avslutande reflektioner

Utifrån denna studie är det rimligt att påstå att det finns en avsaknad av likvärdighet inom den svenska skolan. Hur olika faktorer felaktigt påverkar lärares betygssättning är något de verksamma inom skolan bör ha kunskap om, och därför motiveras framtida forskning om likvärdighet. Tidigare forskning har visat att det finns samband mellan elevers beteende och attityd och det betyg de tilldelas. Detta samband har även hittats i denna studie.

Under studiens gång har jag reflekterat över andra intressanta områden att undersöka kring fenomenet. Inom en snar framtid kommer betygssättning att vara verklighet för barn på låg- och mellanstadie. Min design är en av många tänkbara för att undersöka hur lärare i dessa åldersgrupper förhåller sig till odemokratiska uppfattningar hos elever. Dessa studier skulle lika gärna kunna vara av kvalitativ art och genom intervjumetod undersöka hur lärare menar att de resonerar kring betygssättning av barn i förhållande till deras värderingar och åsikter. Eftersom barnen befinner sig mitt i utvecklingen mot vuxenlivet behöver de i större utsträckning ta hänsyn till vilka konsekvenser ett betyg får för barnet. Ett betyg kan stämpla ett barn som en person med ”odemokratiska och oönskade” åsikter. Det finns en risk att stämplingen fungerar som en självuppfyllande profetia på det sätt att barnets beteende formas efter stämplingen, och det är tänkbar faktor låg- och mellanstadielärare väger in när de sätter betyg. Det vore också för framtida forskning att ta ett elevperspektiv på fenomenet. Hur anser elever att betygssättning i förhållande till värderingar bör vara och hur uppfattar de värdetexten i styrdokumentet? Eftersom betygssättning i lägre åldrar inom en snar framtid kommer att införas skulle denna studie kompletteras av en liknande studie som riktar sig mot yngre åldrar, och odemokratiska åsikter kan ta sig grövre uttryck än på gymnasienivå där elever uppnått en viss mognadsnivå.

Hösten 2011 kommer ett nytt betygssystem att införas. Det är en sexgradig skala, där betygen går från A till F. Jag tycker även att det vore intressant för framtida forskning att studera om detta medför större skillnader i sambandet mellan värderingar och betyg än vad denna studie visade att det övergripande betyget kunde få. I min studie framgick skillnaden tydligare på den elvagrada skalan än på betygsskalan med fyra steg. En hypotes som denna studie ger

grund för är att fler betygssteg möjliggör tydligare skillnader i bedömning mellan lärare. En studie som tittar närmare på ett sådant samband det skulle vara väldigt intressant.

Referenser

- Brännström, Maria (2008). *Bedömning och betygssättning – likvärdig, jämlik eller olik?*. Malmö: Malmö högskola, utbildningsvetenskapliga institutionen
- Cliffordsson, Christina och Gustafsson, Jan-Erik (2004). De målrelaterade gymnasiebetygens användbarhet vid urval till högre utbildning.
- Fjellström, Roger (2002). *Betygsättandets etik* i Att döma eller bedöma, Skolverket, s77-90. Stockholm: Elanders Gotab
- Göteborgs-Posten (2006). Artikelrubrik: Ytterbyskolan mitt i skoldebatten. Publicerad 29 mars 2006
- Johansson, David (2009). *Påverkas lärare av elevers programtillhörighet i betygprocessen?*. Göteborg: Göteborgs universitet, statsvetenskapliga institutionen
- Johansson, Jessica (2010). *Mål och medel- faktorer i konflikt?*. Gävle: Gävle högskola
- Korp, Helena (2006). *Lika chanser på gymnasiet? En studie om betyg, nationella prov och social reproduktion*. Malmö: Lärarutbildningen, Malmö högskola
- Lindberg, Owe (2002). *Talet om lärarutbildningen*. Örebro: Örebro universitet
- Läraryrket (2005). *Lärarens handbok*. Stockholm: Läraryrket
- Regeringsformen (2011). 1kap. 9 §. Justitiedepartementet
- Selghed, Bengt (2004). *Ännu icke godkänt*. Malmö: Lärarutbildningen, Malmö högskola
- Skolinspektionen (2010). *Betygsättning i gymnasieskolan*. Utbildningsdepartementet
- Skollagen (1985:1100). Utbildningsdepartementet
- Skolverket (2004). *Handlingsplan för en rättssäker och likvärdig betygssättning*.
- Skolverket (2005). *Nationella prov i gymnasieskolan – ett stöd för likvärdig bedömning?*. Stockholm: Fritzes
- Skolverket (2006). *Betyg och värdegrund*.

- Skolverket (2007). *Stora skillnader i skolors betygssättning*.
- Skolverket (2009). *Likvärdig betygssättning i gymnasiet?*. Stockholm: Fritzes
- Skolverket (2011). *Kursplan för samhällskunskap*. Hämtat 2011-05-03.
- SOU (1990). *Betygens effekter på undervisningen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SOU (1992). *Ett nytt betygssystem. Slutbetänkande av Betygsberedningen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Tallberg Broman, Ingegerd, Rubstein Reich, Lena och Hägerström, Jeanette (2002). *Likvärdighet i en skola för alla. Historisk bakgrund och kritisk granskning*. Forskning i Fokus.
- Tholin, Jörgen (2006). *Att kunna klara sig i okänd natur*. Borås: Responstryck
- Wikström, Christina (2005). *Grade stability in a criterion-referenced grading system: the Swedish example*, Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 12:2, 125 — 144

7 Bilagor

7.1 Tabeller

7.1.1

Tabell 4.	Värde
<i>Betygsomkodning</i>	
IG	0
G	1
VG	2
MVG	3

7.1.2 Könsfördelning i experimentet

Tabell 1.		Kön		Total
<i>Könsfördelning</i>		Man	Kvinna	
Experimentgrupp	Demokratisk	6	1	7
	Neutral	5	2	7
	Odemokratisk	5	2	7
Total		16	5	21

7.1.3 Randomiseringskontroll: "Genus"

ANOVA

Genus

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,095	2	,048	,231	,796
Within Groups	3,714	18	,206		
Total	3,810	20			

7.1.4 Randomiseringskontroll: "Tid i yrket"

ANOVA

Tidiyrket

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1,238	2	,619	1,500	,250
Within Groups	7,429	18	,413		
Total	8,667	20			

7.1.5 Randomiseringskontroll: Längd på utbildningen

ANOVA

Langdpautbildning

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,667	2	,333	,840	,448
Within Groups	7,143	18	,397		
Total	7,810	20			

7.2 Bilagor: Informationstext, enkäter samt elevuppsats

7.2.1 Informationstext till deltagarna i experimentet

Betygssättning och bedömning

Mitt namn är Filip Barath och jag studerar till gymnasielärare i samhällskunskap vid Göteborgs universitet. Jag ämnar skriva mitt examensarbete, som kommer att handla om betygssättning och bedömning. Jag värdesätter och uppskattar Din hjälp med att färdigställa examensarbetet!

Självklart är deltagandet frivilligt och anonymt – Du kan när som helst dra dig ur undersökningen om du så önskar.

Föreställ dig följande situation:

Du är samhällskunskapslärare i åk 1 på gymnasiet och undervisningen har precis behandlat ”mänskliga rättigheter”. Momentet examineras genom en skriftlig uppgift där elevernas arbeten får handla om valfri aspekt inom området. Kriterier och mål för arbetet är att eleven ska

1. Beskriva och förklara ett fenomen som är relevant inom arbetsområdet mänskliga rättigheter
2. Föra resonemang kring mänskliga rättigheter och argumentera för gjorda ställningstaganden
3. Analysera och reflektera över individers rättigheter och skyldigheter i samhället

Din uppgift är nu att läsa igenom elevarbetet, för att sedan kunna betygssätta texten.

Tack för Din hjälp med mitt examensarbete!

Filip Barath

7.2.2 Elevuppsats – demokratiskt stimuli

Dödsstraff

Historia

Fram till början av 1800-talet var dödsstraff den vanligaste bestraffningen för grova brott eftersom det fram tills dess inte funnits något utbyggt fängelsesystem. Avrättningsmetoder som användes runt om i världen fram till 1970-talet var:

- Hängning – den dömdes hängdes med ett rep runt halsen.
- Giljotinering – en speciell metod för halshuggning.
- Garrotering – en sorts tortyrstol och med en väldigt plågsam död.

Dessa straff verkställdes ofta inför stora folkskaror på offentliga platser. Anledningarna till att det genomfördes inför publik var främst två; det innebar ett extra straff för den dömdes att förnedras inför åskådare och det fanns samtidigt ett syfte från de styrande att sända ett budskap om vad som hände de medborgare som inte var laglydiga.

Dödsstraff i Sverige

Dödsstraff har historiskt sett dömts ut för häxeri, mord och rån. År 1921 ändrades Sveriges grundlag till att förbjuda alla former av dödsstraff. Den sista avrättningen i Sverige gjordes med giljotin år 1910 och var straffet för ett rånmord i Stockholm. För brottet "häxeri" var förr i tiden straffet i de flesta fall döden och det verkställdes vanligen genom hängning och inte genom, som många tror, att personen brändes på bål. Bålbränning förekom i de fall häxeriet ansågs vara särskilt grovt. Det finns idag bara ett fåtal dokumenterade fall av häxbränning i Sveriges historia, samtliga under den senare delen av 1600-talet.

Sverige har skrivit på FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och vår tolkning av människolivets okränkbarhet omöjliggör användandet av dödsstraff. Jag anser dödsstraff vara oförenligt med demokratiska normer och värderingar. Att i lagens namn frånta någon livet på jorden är i min värld otänkbart. Människolivet är det heligaste vi har och vi måste slå vakt om

dess okränkbarhet innan den mörka värld av segregering, kränkning och kyla vi är på väg mot idag blivit verklighet. Solidaritet med sjuka, svaga och utsatta står i motsats till människosynen dödsstraff återspeglar och för mig är det viktigt att vi håller hårt på individens rätt till sitt eget liv.

Dödsstraff idag

Idag finns det ungefär 90 länder där döden kan utdömas som straff för grövre brott. Enligt människorättsorganisationen Amnesty genomför Kina i särklass flest avrättningar i världen per år med fler än 1000 stycken, följt av Iran (250) och Nordkorea (60).

Avrättningsmetoderna är fler idag än vad som fanns förr. De industrialiserade länder som fortfarande använder sig av dödsstraff (exempelvis USA) använder nya metoder som möjliggjorts av den teknologiska utvecklingen i vårt högindustrialiserade samhälle. Metoder som används idag är:

- Arkebusering – metoden användes redan på 1800-talet och hade kunnat lyftas fram som en metod som använts historiskt sett. Den skiljer sig ändå från de tidigare nämnda eftersom den än idag år 2010 är den vanligast förekommande metoden för avrättning. Den dömda ställs här på knä och avrättas med ett gevärsskott. Närmare 600 personer avrättas varje år genom arkebusering i Kina och det är därför idag den vanligaste formen av dödsstraff.
- Elektriska stolen – den dömda spänns fast i stolen och elektriska kablar fästs på kroppen och stark ström leds genom kroppen.
- Giftinjektion – den dömda får en giftinjektion som stannar andningen och stoppar hjärtat. Dessförinnan har han/hon fått sömnmedel och blivit medvetslös.

Att resonera kring dödsstraffets roll i framtiden är svårt. FN strävar efter att dödsstraffet avskaffas världen över, medan många nationer anser att rättvisa endast kan skipas genom dödsstraff. Jag tror att vi går mot ett framtida samhälle där intoleransen och rädslan för ”den andre” är allt större. Att det går så långt som till återinförande av dödsstraff tror jag inte, men att straffskalan blir strängare och följderna allt hårdare för de som begår brott finns det ingen anledning att betvivla. En ny generation som snart är vuxna i Sverige resonerar i allt större utsträckning efter devisen ”ett öga för ett öga”, och då finns det inte många alternativa påföljder som står i proportion till mord än dödsstraffet.

7.2.3 Elevuppsats – odemokratiskt stimuli

Dödsstraff

Historia

Fram till början av 1800-talet var dödsstraff den vanligaste bestraffningen för grova brott eftersom det fram tills dess inte funnits något utbyggt fängelsesystem. Avrättningsmetoder som användes runt om i världen fram till 1970-talet var:

- Hängning – den dömdes hängdes med ett rep runt halsen.
- Giljotinerings – en speciell metod för halshuggning.
- Garrottering – en sorts tortyrstol och med en väldigt plågsam död.

Dessa straff verkställdes ofta inför stora folkskaror på offentliga platser. Anledningarna till att det genomfördes inför publik var främst två; det innebar ett extra straff för den dömden att förnedras inför åskådare och det fanns samtidigt ett syfte från de styrande att sända ett budskap om vad som hände de medborgare som inte var laglydiga. Min personliga åsikt är att dödsstraff i detta avseende är en bra metod som ser till att folk håller sig inom ramen för vad som är tillåtet i samhället. Avrättar man personer som begår grova brott kan de aldrig återfalla i kriminalitet och det får en avskräckande effekt på samhället.

Dödsstraff i Sverige

Dödsstraff har historiskt sett dömts ut för häxeri, mord och rån. År 1921 ändrades Sveriges grundlag till att förbjuda alla former av dödsstraff. Den sista avrättningen i Sverige gjordes med giljotin år 1910 och var straffet för ett rånmord i Stockholm. För brottet "häxeri" var förr i tiden straffet i de flesta fall döden och det verkställdes vanligen genom hängning och inte genom, som många tror, att personen brändes på bål. Bålbränning förekom i de fall häxeriet ansågs vara särskilt grovt. Det finns idag bara ett fåtal dokumenterade fall av häxbränning i Sveriges historia, samtliga under den senare delen av 1600-talet.

Idag finns det en växande opinion för dödsstraff i Sverige. Vi har skrivit på FN:s deklaration om mänskliga rättigheter och vår tolkning av människolivets okränkbarhet omöjliggör användandet av dödsstraff. Jag tycker ändå att dödsstraff borde användas i vissa fall. T.ex.

invandrare som är involverade i grov organiserad brottslighet är några som förtjänar dödsstraff. Att invandrare i större utsträckning än svenskar begår grova brott är fakta och inte spekulationer. Dödsstraff kan få en avskräckande effekt mot att de begår brott och om de ändå gör det har de enligt min mening förverkat rätten till att leva i vårt samhälle. Svenskar som begår grova brott kan också dömas till dödsstraff, men domstolen borde ta hänsyn till vilken samhällsgrupp brottslingen kommer ifrån och hur straffet kan få positiv påverkan i form av avskräckning ute i samhället.

Dödsstraff idag

Idag finns det ungefär 90 länder där döden kan utdömas som straff för grövre brott. Enligt människorättsorganisationen Amnesty genomför Kina i särklass flest avrättningar i världen per år med fler än 1000 stycken, följt av Iran (250) och Nordkorea (60).

Avrättningsmetoderna är fler idag än vad som fanns förr. De industrialiserade länder som fortfarande använder sig av dödsstraff (exempelvis USA) använder nya metoder som möjliggjorts av teknologisk utveckling i vårt högindustrialiserade samhälle. Metoder som används idag är:

- Arkebusering – metoden användes redan på 1800-talet och hade kunnat lyftas fram som en metod som använts historiskt sett. Den skiljer sig ändå från de tidigare nämnda eftersom den än idag år 2010 är den vanligast förekommande metoden för avrättning. Den dömda ställs här på knä och avrättas med ett gevärsskott. Närmare 600 personer avrättas varje år genom arkebusering i Kina och det är därför idag den vanligaste formen av dödsstraff.
- Elektriska stolen – den dömda spänns fast i stolen och elektriska kablar fästs på kroppen och stark ström leds genom kroppen.
- Giftinjektion – den dömda får en giftinjektion som stannar andningen och stoppar hjärtat. Dessförinnan har han/hon fått sömmedel och blivit medvetslös.

Att resonera kring dödsstraffets roll i framtiden är svårt. FN strävar efter att dödsstraffet avskaffas världen över, medan många nationer anser att rättvisa endast kan skipas genom dödsstraff. Jag tror att vi går mot ett framtida samhälle där straffskalan blir strängare och följderna allt hårdare för de som begår brott. Det finns det inte många påföljder som står i proportion till mord än dödsstraff och det tycker jag är rätt.

7.2.4 Elevuppsats – inget stimuli

Dödsstraff

Historia

Fram till början av 1800-talet var dödsstraff den vanligaste bestraffningen för grova brott eftersom det fram tills dess inte funnits något utbyggt fängelsesystem. Avrättningsmetoder som användes runt om i världen fram till 1970-talet var:

- Hängning – den dömdes hängdes med ett rep runt halsen.
- Giljotinering – en speciell metod för halshuggning.
- Garrotering – en sorts tortyrstol och med en väldigt plågsam död.

Dessa straff verkställdes ofta inför stora folkskaror på offentliga platser. Anledningarna till att det genomfördes inför publik var främst två; det innebar ett extra straff för den dömdes att förnedras inför åskådare och det fanns samtidigt ett syfte från de styrande att sända ett budskap om vad som hände de medborgare som inte var laglydiga.

Dödsstraff i Sverige

Dödsstraff har historiskt sett dömts ut för häxeri, mord och rån. År 1921 ändrades Sveriges grundlag till att förbjuda alla former av dödsstraff. Den sista avrättningen i Sverige gjordes med giljotin år 1910 och var straffet för ett rånmord i Stockholm. För brottet "häxeri" var förr i tiden straffet i de flesta fall döden och det verkställdes vanligen genom hängning och inte genom, som många tror, att personen brändes på bål. Bålbränning förekom i de fall häxeriet ansågs vara särskilt grovt. Det finns idag bara ett fåtal dokumenterade fall av häxbränning i Sveriges historia, samtliga under den senare delen av 1600-talet. Föreställningen om att många brändes på bål är alltså felaktig eftersom långt fler fick sitt dödsstraff i form av hängning och halshuggning.

Dödsstraff idag

Idag finns det ungefär 90 länder där döden kan utdömas som straff för grövre brott. Enligt människorättsorganisationen Amnesty genomför Kina i särklass flest avrättningar i världen per år med fler än 1000 stycken, följt av Iran (250) och Nordkorea (60).

Avrättningsmetoderna är fler idag än vad som fanns förr. De industrialiserade länder som fortfarande använder sig av dödsstraff (exempelvis USA) använder nya metoder som möjliggjorts av den teknologiska utvecklingen i vårt högindustrialiserade samhälle. Metoder som används idag är:

- Arkebusering – metoden användes redan på 1800-talet och hade kunnat lyftas fram som en metod som använts historiskt sett. Den skiljer sig ändå från de tidigare nämnda eftersom den än idag år 2010 är den vanligast förekommande metoden för avrättning. Den dömden ställs här på knä och avrättas med ett gevärsskott. Närmare 600 personer avrättas varje år genom arkebusering i Kina och det är därför idag den vanligaste formen av dödsstraff.
- Elektriska stolen – den dömden spänns fast i stolen och elektriska kablar fästs på kroppen och stark ström leds genom kroppen.
- Giftinjektion – den dömden får en giftinjektion som stannar andningen och stoppar hjärtat. Dessförinnan har han/hon fått sömnmedel och blivit medvetslös.

Att resonera kring dödsstraffets roll i framtiden är svårt. FN strävar efter att dödsstraffet avskaffas världen över, medan många nationer anser att rättvisa endast kan skipas genom dödsstraff. Jag tror att vi går mot ett framtida samhälle där intoleransen och rädslan för ”den andre” är allt större. Att det går så långt som till återinförande av dödsstraff tror jag inte, men att straffskalan blir strängare och följderna allt hårdare för de som begår brott finns det ingen anledning att betvivla. En ny generation som snart är vuxna i Sverige resonerar i allt större utsträckning efter devisen ”ett öga för ett öga”, och då finns det inte många alternativa påföljder som står i proportion till mord än dödsstraffet.

7.2.5 Bedömningsenkät

Hur väl tycker du att uppsatsen lever upp till följande betygskriterier? Kryssa i den ruta som bäst stämmer in på Din bedömning. Du får gärna gå tillbaka till uppsatsen och titta på den igen om du känner dig osäker.

1. Eleven redogör för individens rättigheter och skyldigheter i samhället samt för de grundläggande mänskliga rättigheterna.

Mycket dåligt Mycket väl

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

2. Eleven diskuterar och reflekterar över vikten av att leva efter rättigheter och skyldigheter i samhället samt de grundläggande mänskliga rättigheterna.

Mycket dåligt Mycket väl

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

3. Eleven visar kunskap om demokratins funktion samt kan tillämpa ett demokratiskt arbetssätt.

Mycket dåligt Mycket väl

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

4. Vilket övergripande betyg skulle du ge uppsatsen?

☐	☐	☐	☐
IG	G	VG	MVG

Har Du kommentarer och synpunkter till bedömningen eller uppsatsen för du gärna dela med dig av dessa:

7.2.6 Enkät – Bakgrundsfrågor

Följande information är frivillig att fylla i och önskar Du inte svara på någon av frågorna lämnas samtliga svarsalternativ på frågan blanka och Du går bara vidare och besvarar nästa.

Vilken könstillhörighet har du?

Kvinna Man

Hur många år har du arbetat som verksam lärare?

0-5 år

5-15 år

15- år

Hur lång akademisk utbildning har du på högskola/universitet?

0-3 år

3-5 år

5- år